

Sygn. akt II UK 7/11

WYROK
W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 2 sierpnia 2011 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Jerzy Kuźniar (przewodniczący)

SSN Halina Kuryło

SSN Roman Kuczyński (sprawozdawca)

w sprawie z wniosku J. Z.

przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych w W.

o odpowiedzialność za składki na ubezpieczenie społeczne,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy, Ubezpieczeń

Społecznych i Spraw Publicznych w dniu 2 sierpnia 2011 r.,

skargi kasacyjnej organu rentowego od wyroku Sądu Apelacyjnego [...]

z dnia 19 sierpnia 2010 r.,

**uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi
Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania i orzeczenia o
kosztach postępowania kasacyjnego.**

Uzasadnienie

Decyzją Zakładu Ubezpieczeń Społecznych z dnia 24 października 2006 r. J. Z. jako prezes zarządu poniósł odpowiedzialność osobistą za zaległości „P.G.M.”

spółka z o.o., z tytułu nieopłaconych składek na: 1. ubezpieczenia społeczne za okres: grudzień 1999 r., maj 2000 r., sierpień 2000 r., luty 2001 r., od marca 2001 r. do lipca 2001 r., sierpień 2001 r. - w kwocie należności głównej 218.160,62 zł; 2. ubezpieczenie zdrowotne za okres: od września 2000 r. do października 2000 r., grudzień 2000 r., od stycznia 2001 r. do lipca 2001 r., sierpień 2001 r. - w kwocie należności głównej 43.339,29 zł; 3. Fundusz Pracy i Fundusz Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych za okres: grudzień 1999 r., marzec 2000 r., sierpień 2000 r., grudzień 2000 r., od stycznia 2001 r. do sierpnia 2001 r. - w kwocie należności głównej 21.954,48 zł. Decyzją z dnia 3 stycznia 2007 r., Zakład Ubezpieczeń Społecznych, po rozpoznaniu zarzutu wnioskodawcy o przedawnieniu roszczeń z tytułu nieopłaconych składek ubezpieczeniowych za okres od grudnia 1999 r., do grudnia 2000 r., uwzględniając zarzut określił kwoty zaległości z tytułu nieopłacenia składek na ubezpieczenie społeczne w kwocie należności głównej 178.341,35 zł, na ubezpieczenie zdrowotne w kwocie należności głównej 43.932,18 zł, oraz na Fundusz Pracy i Fundusz Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych w kwocie należności głównej 19.038,11 zł.

Wyrokiem z dnia 27 listopada 2009 r. Sąd Okręgowy – Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych zmienił decyzję Zakładu Ubezpieczeń Społecznych z dnia 3 stycznia 2007 r. w ten sposób, że zwolnił J. Z. od odpowiedzialności za zaległości „P.G.M.” Sp. z o.o. we W. z tytułu nieopłaconych składek na ubezpieczenie społeczne, ubezpieczenie zdrowotne i Fundusz Pracy i Fundusz Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych za okres od lutego 2001 r. do sierpnia 2001 r. wraz z odsetkami; zmienił decyzję Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddział we W. z dnia 24 października 2006 r. w ten sposób, że umorzył postępowanie w jej zakresie; zasądził od organu rentowego na rzecz wnioskodawcy kwotę 7.200 złotych tytułem zastępstwa procesowego. W uzasadnieniu wyroku Sąd Okręgowy argumentował, iż zgromadzony materiał dowodowy uzasadniał twierdzenie, że organ rentowy nie wykazał bezskuteczności egzekucji przeciwko spółce. W niniejszej sprawie postępowanie przeprowadzone przez organ rentowy dotyczyło wyłącznie rachunków bankowych dłużnika. Jak wynika natomiast ze zgromadzonego materiału dowodowego, spółka „PGM” miała majątek w postaci środków trwałych oraz wierzytelności, które zostały nawet

zabezpieczone, jednak ZUS nie podjął czynności mających na celu zaspokojenie się z zabezpieczonych praw. Tym samym Sąd stwierdził, że organ rentowy miał wszelkie środki do zaspokojenia swoich należności, jednak nie wykazał w tym względzie dostatecznej staranności, ograniczając się wyłącznie do egzekucji z rachunków bankowych, która okazała się jedynie w części skuteczna. Mając powyższe na uwadze Sąd Okręgowy uznał, że organ rentowy nie wykazał pierwszego i podstawowego warunku dla ustalenia odpowiedzialności członków zarządu spółki na podstawie art. 116 Ordynacji podatkowej, czyli stwierdzenia bezskuteczności egzekucji.

Sąd Apelacyjny - Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych wyrokiem z dnia 19 sierpnia 2010 r. oddalił apelację organu rentowego. W uzasadnieniu wskazał, że istota sporu w niniejszej sprawie sprowadzała się do ustalenia, czy w sprawie zaistniały przesłanki do obciążenia wnioskodawcy subsydiarną odpowiedzialnością za zobowiązania spółki z tytułu nieopłaconych składek na ubezpieczenie społeczne, zdrowotne, Fundusz Pracy i Fundusz Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych. Zgodnie bowiem z treścią przepisu art. 31 ustawy z dnia 13 października 1998 roku o systemie ubezpieczeń społecznych (Dz.U. z 2007 r. Nr 11, poz. 74 ze zm.) do należności z tytułu składek stosuje się odpowiednio wymienione w nim przepisy ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. Ordynacja podatkowa (Dz.U. z 2005 r. Nr 8, poz. 60 ze zm.) - w tym art. 116 § 1 tej ustawy. Sąd stwierdził, że redakcja przepisu art. 116 § 1 ordynacji podatkowej - zarówno w jego poprzednim jak i obecnym brzmieniu, przytoczonym przez Sąd pierwszej instancji - wyraźnie wskazuje, iż w pierwszej kolejności należy badać, czy miała miejsce bezskuteczność egzekucji prowadzonej przeciwko spółce. Wykazanie bezskuteczności egzekucji może nastąpić poprzez postanowienie o umorzeniu postępowania ze względu na bezskuteczność egzekucji w toku egzekucji administracyjnej lub sądowej ale i w innej formie - na podstawie okoliczności wynikających z czynności przeprowadzonych w postępowaniu egzekucyjnym, ale udowodnienie tej przesłanki należy do wierzyciela, tak jak wykazanie okoliczności pełnienia obowiązków członka zarządu w czasie powstania zobowiązania składkowego, które przerodziło się w zaległość składkową. Decyzja wydana bez uprzedniego stwierdzenia bezskuteczności egzekucji w toku postępowania

egzekucyjnego narusza przepis art. 116 § 1 Ordynacji w związku z art. 31 ustawy systemowej. Przenosząc powyższe rozważania na grunt niniejszej sprawy Sąd Apelacyjny wskazał, iż prawidłowo Sąd Okręgowy uznał, iż organ rentowy nie wykazał tak rozumianej bezskuteczności egzekucji przeciwko spółce. Nie mogły bowiem czynności egzekucyjnych zastąpić czynności zabezpieczające i złożenie wniosku o upadłość. Słusznie podkreślił Sąd Okręgowy, że spółka „PGM” posiadała inny majątek (środki trwałe, wierzytelności) które pozwoliłyby na zaspokojenie należności ZUS. W szczególności podkreślić należy, iż wartość środków trwałych przejętych przez syndyka masy upadłości przewyższała wysokość należnych ZUS wierzytelności. Z ustaleń stanu faktycznego sprawy, a w szczególności z zeznań świadka A. J. i akt postępowania upadłościowego wynikało, iż większość środków trwałych została sprzedana po 4 latach po niskiej cenie. Nie sposób też było podzielić zarzutu wyrażonego w apelacji organu rentowego, iż organ dokonał wszelkich czynności zmierzających do wyegzekwowania składek - postępowanie egzekucyjne przeprowadzono faktycznie tylko z rachunków bankowych dłużnika na podstawie art. 19 § 4 ustawy z dnia 17 czerwca 1966 r. o postępowaniu egzekucyjnym w administracji, nie doszło zaś do wdrożenia postępowania egzekucyjnego przez Naczelnika Urzędu Skarbowego W., gdyż w dniu 18 września 2002 r. ogłoszono upadłość spółki. Fakt ogłoszenia upadłości nie może prowadzić jednak automatycznie do przyjęcia, że postępowanie egzekucyjne było by bezskuteczne, zwłaszcza po uwzględnieniu danych z bilansu spółki. Ostatecznie więc słusznie uznał Sąd Okręgowy, iż ZUS nie wykazał podstawowej przesłanki odpowiedzialności zarządu za zobowiązania spółki tzn. nie wykazał bezskuteczności egzekucji.

Organ rentowy w skardze kasacyjnej wniesionej od wyżej wskazanego wyroku Sądu Apelacyjnego zarzucił naruszenie prawa materialnego: - art. 116 § 1 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. Ordynacja podatkowa (Dz.U. nr 137, poz. 926 ze zm.) przez brak jego zastosowania i nie orzeczenie o ponoszeniu odpowiedzialności przez wnioskodawcę jako członka zarządu za powstałe zadłużenie kierowanej firmy „P.G.M.” Sp. z o.o.; - art. 116 § 1 Ordynacji podatkowej przez jego błędną wykładnię polegającą na przyjęciu, że w przedmiotowej sprawie nie występuje bezskuteczność egzekucji z majątku firmy, ograniczając

zastosowanie pojęcia bezskuteczności egzekucji do tzw. singularnej zamiast również uniwersalnej.

Ponadto skarżący powołał również naruszenie przepisów postępowania - art. 382 k.p.c. w związku z art. 233 § 1 k.p.c przez pominięcie części zebranego materiału dowodowego i w konsekwencji nieuwzględnienie części ustaleń faktycznych znajdujących się w materiale dowodowym mających istotny wpływ na wynik sprawy.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna organu rentowego okazała się uzasadniona w kwestii udowodnienia bezskuteczności egzekucji. Przepis art. 116 § 1 Ordynacji podatkowej nie ustanawia wprost obowiązku wierzyciela do udowodnienia bezskuteczności egzekucji przeciwko spółce przez wskazanie przeprowadzenia postępowania egzekucyjnego. W przypadku, gdy istnieją oczywiste powody do stwierdzenia, że postępowanie egzekucyjne nie przyniesie oczekiwanego skutku, bezskuteczność egzekucji może być dowodzona również w inny sposób. Oczywiście, najprostszym środkiem zmierzającym do celu jest wydanie - w uzasadnionych przypadkach - postanowienia o umorzeniu postępowania egzekucyjnego przeprowadzonego na podstawie tytułu wykonawczego wystawionego zalegającemu podatnikowi. Przesłankę do umorzenia postępowania egzekucyjnego - z uwagi na brak majątku - zawiera przepis art. 59 § 2 ustawy o postępowaniu egzekucyjnym w administracji. Zgodnie z nim, postępowanie egzekucyjne może być umorzone w przypadku stwierdzenia, że w postępowaniu egzekucyjnym dotyczącym należności pieniężnej nie uzyska się kwoty przewyższającej wydatki egzekucyjne. Mając jednak na względzie, iż wierzyciel nie musi wykazywać, że wyczerpano wszystkie możliwe sposoby egzekucji, możliwe byłoby pod pewnymi warunkami zwolnienie organu rentowego z obowiązku uprzedniego wszczęcia postępowania egzekucyjnego wobec spółki zanim wyda decyzję na zasadzie art. 116 Ordynacji podatkowej, na podstawie której żądać będzie spełnienia długu od osób trzecich. Zasadne to będzie w sytuacji, gdy na podstawie innych dowodów przeprowadzonych poprzez właściwy organ w

postępowaniu, które tak jak postępowanie egzekucyjne za podstawowy cel stawia zaspokojenie wierzycieli zostanie wykazane, że oczywista jest niemożność przeprowadzenia skutecznej egzekucji z majątku spółki. Powyższe nie jest jednak równoznaczne z sytuacją, gdy organ rentowy sam ocenia, iż z braku majątku spółki egzekucja jest bezskuteczna. Uznanie egzekucji za bezskuteczną zatem może nastąpić także w przypadku, kiedy na przykład w postępowaniu upadłościowym:

- oddalono wniosek o ogłoszenie upadłości zgodnie z przepisem art. 13 § 1 ustawy - Prawo upadłościowe (sąd oddala wniosek o ogłoszenie upadłości, jeżeli majątek dłużnika oczywiście nie wystarcza nawet na zaspokojenie kosztów postępowania, sąd może również oddalić wniosek w razie stwierdzenia, że przedmioty majątkowe wchodzące w skład majątku dłużnika są obciążone zastawem, zastawem rejestrowym lub hipoteką, a pozostały jego majątek nie wystarcza nawet na zaspokojenie kosztów postępowania). W wyroku z 7 maja 1997 r. sygn. akt II CKN 117/97, LEX nr 50806, Sąd Najwyższy wyraźnie wskazał, że „przy określaniu właściwego czasu dla wystąpienia o otwarcie postępowania układowego względnie o ogłoszenie upadłości (...) należy uwzględnić funkcje ochronne tych postępowań wobec wierzycieli, nie może to zatem być moment, w którym wniosek o upadłość musi zostać oddalony, bo majątek dłużnika nie wystarcza nawet na zaspokojenie kosztów postępowania upadłościowego”,

- umorzono postępowanie z powodu braku środków na koszty postępowania zgodnie z przepisem art. 218 § 1 pkt 1 ustawy - Prawo upadłościowe (sąd umarza postępowanie upadłościowe, gdy się okaże, że majątek pozostały po wyłączeniu z niego przedmiotów majątkowych dłużnika obciążonych hipoteką, zastawem, zastawem rejestrowym lub wpisem do rejestru statków nie wystarcza nawet na zaspokojenie kosztów postępowania),

- wierzyciel nie uzyskał pełnego zaspokojenia w wyniku zakończenia postępowania upadłościowego. Oczywiście można powyższy katalog rozszerzyć o inne zdarzenia prawne, które jednak muszą posiadać wspólną cechę w postaci ustalenia niemożności zaspokojenia wierzyciela w oparciu o procedury ustalone przepisami prawa.

Mając powyższe na uwadze stwierdzić należy, że w sytuacji, gdy w ogóle nie wszczęto postępowania egzekucyjnego a bezskuteczność egzekucji nie została

ustalona w innym przewidzianym prawem postępowaniu, nie można tak stwierdzonej bezskuteczności uznać, iż spełnia ona wymogi z art. 116 Ordynacji podatkowej - tj. powoduje stan, w którym nie ma jakichkolwiek wątpliwości, iż nie zachodzi żadna możliwość zaspokojenia egzekwowanej wierzytelności z jakiegokolwiek części majątku spółki. Taką pewnością daje zaś tylko wszczęcie postępowania egzekucyjnego. Przedstawiona interpretacja spełnia przy tym funkcję gwarancyjną, zabezpieczającą osobę trzecią przed przedwczesnym i nieuzasadnionym orzeczeniem jej odpowiedzialności za zaległości podatkowe (składkowe) spółki. Jeżeli chodzi zaś o problem możliwości wykazywania bezskuteczności egzekucji już po wszczęciu postępowania egzekucyjnego, zaaprobować należy pogląd Naczelnego Sądu Administracyjnego wynikający z uchwały siedmiu sędziów z dnia 8 grudnia 2008 r., II FPS 6/08 (POP 2009 nr 1, poz. 21), że dowodem na tę okoliczność nie musi być wydane po przeprowadzeniu postępowania egzekucyjnego przez organ egzekucyjny postanowienie o umorzeniu egzekucji z uwagi na jej bezskuteczność. Stan bezskuteczności egzekucji może być bowiem stwierdzony w toku egzekucji administracyjnej lub sądowej, czego konsekwencją jest, zgodnie z art. 71 § 1 u.p.e.a. i art. 913 § 1 k.p.c., możliwość zwrócenia się przez organ egzekucyjny (lub wierzyciela w toku egzekucji sądowej) do sądu o nakazanie dłużnikowi wyjawienia majątku.

Mając na uwadze powyższe rozważania oraz ustalenia faktyczne poczynione w niniejszej sprawie, a mianowicie: wystąpienie organu rentowego w dniu 6 czerwca 2002 r. z wnioskiem o upadłość spółki, co w konsekwencji - w wyniku przeprowadzonego postępowania upadłościowego - doprowadziło jedynie do zaspokojenia w części wierzytelności organu rentowego (uległy zaspokojeniu wierzytelności według kategorii IIA w 100% - w kwocie 205.175 złotych, w kategorii III w 10,48% - w kwocie 32.110,05 złotych. Natomiast nie zostały zaspokojone wierzytelności według kategorii VI w łącznej kwocie 72.032,35 złotych oraz według kategorii VII w kwocie 86.521,60 złotych) należy zgodzić się z stanowiskiem zaprezentowanym w skardze kasacyjnej, że w związku z okolicznością zakończenia postępowania upadłościowego do dnia wydania zaskarżonej przez J. Z. decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, organ rentowy wydając konstytutywną decyzję o odpowiedzialności wnioskodawcy w zgodzie z treścią art.

116 § 1 Ordynacji podatkowej wykazał, że egzekucja z majątku spółki okazała się ostatecznie bezskuteczna, bowiem został spieniężony przez syndyka upadłości „P.G.M.” sp. z o.o. cały jej majątek, a pomimo tego wierzyciel (organ rentowy) nie uzyskał wszystkich przypadającej jemu wierzytelności w postaci należności składkowych. Wskazać należy zatem, że bezskuteczność egzekucji w myśl art. 116 powołanej ustawy została wykazana. Kwestią ponownego postępowania w niniejszej sprawie jest ustalenie, czy zostały spełnione dalsze przesłanki wymienione w wyżej wskazanym przepisie, od których uzależniona została odpowiedzialność osób trzecich za długi spółki kapitałowej.

Mając powyższe na uwadze Sąd Najwyższy orzekł jak w sentencji.

/tp/